

A KÖRMENDI KASTÉLYPARKRÓL — NEMZETI SAJÁTOSSÁGAINK TÜKRÉBEN

Körmend — egyúttal Vas megye — egyik nagy értéke és díszje a kastélypark. A park viszonylag nem régi, kialakulása és léte még a 200 évet sem éri el. Sorsa és helyzete mindig az akkori magyar történelem függvénye: tükrözi hazánk állapotát. Meglepően mutatja, hogy nemzeti sajátosságaink, gondolkodásmódunk, a nemzetközi helyzet és belső gazdasági állapotunk mennyire befolyásolta cselekedeteinket, munkánkat, alkotásainkat. Új idők új szelei mindig megkésve érkeztek hozzánk. E szelek is tompítva hatottak, sokszor torzultak, epigon cselekedeteket váltva ki, melyek sokszor csak késve adták vissza az eredeti szándékot, törekvést.

Hogyan alakult ki a körmendi kastélypark, milyen hatások formálták az elmúlt két évszázad alatt?

A körmendi vár 1604-ben jutott véglegesen a *Batthyány* család kezébe. Ekkor még vízivár volt, feladata a védelem. A Batthyány család Újváron székelt, ritkán látogatott ide.

A vaskori béke után a vár jelentősége csökkent, átalakították kastély jellegűvé és 1720-ban a család átköltözött ide: Körmend lett a székhelye. A komolyabb átalakítások az 1740-es években kezdődtek. A kastély átalakításával kezdtek a kerttel is törődni. Eleinte csak a kastély közvetlen környezetét, majd később a vadaskert jellegű közeli ártéri ligeterdőt is bevonták a munkákba. Egzótákat (simafenyő, mocsárfenyő, platán, tulipánfákat) ültettek elszórva. Nagyobb mérvű telepítésük a következő évszázadra esik. A kastély közvetlen közelében üvegházak voltak, narancs, citrom- és kávécsserjékkel. *Batthyány Fülöp* herceg fellépése az 1790-es években hoz gyökeres változást a kert életében. A reprezentatív kastély hasonló kertet igényelt, így előtérbe került ennek kialakítása, azonban ez komoly gondot okozott. A francia forradalom, a napóleoni háborúk rányomják a bélyeget erre a korra, a szó inkább a katonákat illette mint az esztétákat. A pénz is másra kellett, nem ilyen cifraságokra.

De volt egy még nagyobb probléma: milyen stílusú is legyen az új kert?

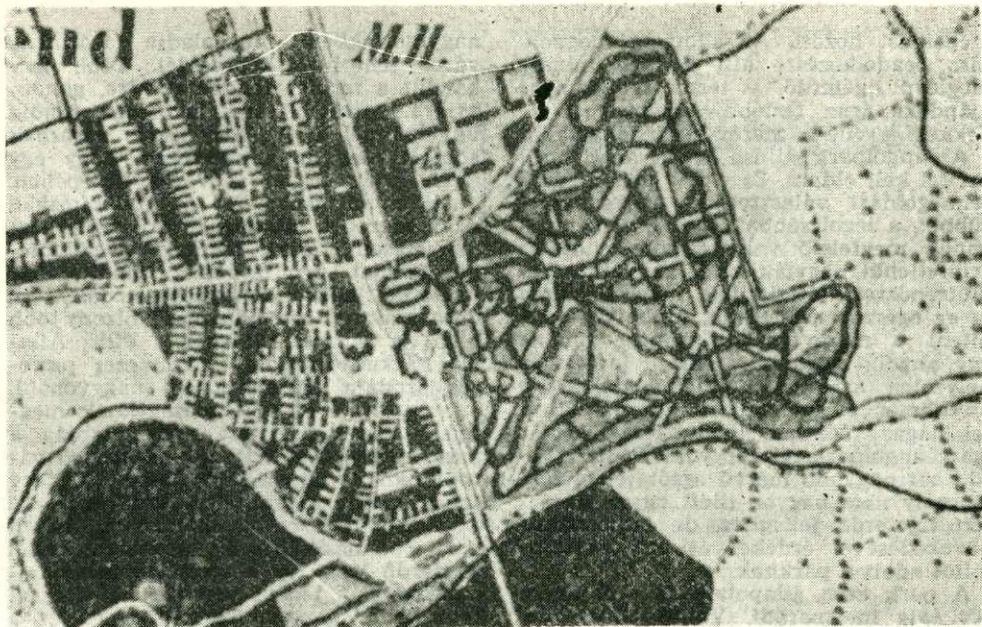
E korban már két kertstílus birkózott egymással, illetve a harc már el is dőlt a fő küzdő területeken. A két stílus: a francia barokk kert és az angolkert. E két stílus tulajdonképpen két világnézetet képviselt.

A *franciakert* az arisztokrácia kertje volt, az ő zárt világának, életterének kiszélesítése. A kastélyok reprezentatív belseje, pompája sugárzott ki a kertekbe: az építési formák, az egyenes vonalak, a mesterkélttség, nyírott sövények, alakzatok (buxus!) alkották a kertet. Hatalmas munka és költségigény jellemezte a kialakítást és a fenntartást. A kert fényes ünnepségek színhelye, fő feladata ezeknek keretét adni, pompájukat növelni. Fő példakép *XIV. Lajos* udvara, a Versailles. Nagyon lényeges része a „vue” (vü), ami egyenes sétatányt, rálátást jelent. Ezek rendszerint egy pontba futnak össze, szabályos térbeli rendet, keretet adva a kertnek. Minden gondozott, mesterkelt, mint amilyen a pontosan szabályzott, az etikett által behatárolt udvari élet volt. A kényes dámák gond nélkül sétálhattak a kert útjain, hódoló lovagjaik udvarlását fogadva.

Látható, hogy a park tulajdonosának az arisztokratikus életforma és gondolkodásmód feltétlen hívének kellett lennie.

Milyen érdekes, hogy ennek a stílusnak az epigon utánzása feléledt századunkban is a dzsentri városba származott részénél. Az őt majmoló kispolgári réteg elővette újra, száználman utánozva a városok villanegyedeiben, az előkertekben. Minden funkció nélkül megjelentek tehát a kis buxussal szegélyezett szabályos utak, gondosan nyírvá, egyenesen futva egy központ felé. A hely kevés volt, az utak rendszerint olyan szűkek, hogy nem lehetett rajtuk menni, fő a forma volt, a tartalom homályba veszett, azzal a réteggel együtt, aki a maga korában céltudatosan, céljának megfelelően használta ezt a formát. De még a mai napokon is kísért ez a stílus. A legtöbb helyen a parkosítást most is azzal kívánják kezdeni, hogy egyenes sövénnel lehatárolják a tereket, elválasztva a bent sétálót a területtől, megfosztva a legfontosabbtól, a tér élményétől.

A francia parkkal szöges ellentétben áll az *angolpark*. Ez a természetet próbálja visszahozni a kastélyok mellé. Iratkozik az egyenes vonalaktól, nagy tereket képez ki, melyek lágyvonalúak, ezeket kanyargós utakkal köti össze. Itt más a funkció mint az előzőnél. A park a sétálást, a pihenést, a meditálást, a munkából való kikapcsolódást szolgálja.

A körmenyi kastélypark térképe

Ez a liberális főnemesség, a polgárság igénye és stílusa volt. Abban az időben az ilyen kert létesítése modern gondolkodásra vallott, liberális eszméket hirdetett, szembefordulást az „ancien régime”-mel. Természetesen ez is főúri kert volt, de a tulajdonosa már megérezte az új idők új szeleit, fogékony lehetett a változásokra.

Batthyány Ferenc komoly dilemma elé került. Bizonyítani kell hűségét a császári ház felé, így franciakeretet kellene létesítenie, de e fölött már eljárt az idő. Roppanó költséges is, és rendelkezésre áll a kastély szomszédságában egy tölgy-kőris-szil ligeterdő, melynél ideálisabbat elképzelni sem lehet egy angolpark számára. A természet ingyen kínálta a lehetőséget. És megszületett a kompromisszum, magyar módra: kevés pénzzel nem a lényegre törekedni, hanem a látványt megőrizni. A látványmegoldás aztán napjainkig rányomta bélyegét a kertre.

A meglévő ártéri erdőbe belevágták a vue-rendszert, ami teljesen idegen a tölgy-kőris ligeterdő laza szerkezetétől. Hibridmegoldás született, de lesz még ilyen a történelem folyamán több is.

Ezt a vue-rendszert most is érzékelni lehet. Ha a kert közepén lévő obeliszkhez állunk, a cipőgyár új épületei eltakarják az összeköttetést a kastély és a park közt, de egy kis fantáziával érzékelhető.

Érdekes probléma elé került egy szemtanú, Vályi András, aki könyvet írt abban az időben Magyarországról. (Magyarország leírása. Budán. Universitas kiadás, 1799. II. kötet.)

Érdekes módon Vályi itt angolkertről ír. Ő 1795-ben járt Körmenyben, a kert komolyabb átalakítása, illetve kialakítása 1794-ben kezdődött. Megállapítása az angolparkról több okra vezethető vissza. A vue-k kialakítása ellenére a meglévő faállomány angolpark jellegét mutatott, vagy Vályi nagyon is tisztában volt azzal, hogy az új divat az angolpark, és nem gondolva a politikai háttérre, a jó ellátásért és egy kis jóvedelemért a legjobbat akarta mondani a házigazdáról.

Mindenesetre az írás is azt mutatja, hogy a célt, a franciaparkot nem tudták elérni. A maradiság, a konzervatizmus, az új helyzet fel nem ismerése, a pénzhány, a politika mindenáron erőltetése elvetélt munkához vezetett, mely nem oldott meg semmit.

De változnak az idők. A felvilágosodás szelleme könyörtelenül előretör. A magyar nemesség, a főúri osztály nagy része is szembefordul a császári udvarral. Az eddig császárhű Batthyány család is a haladás oldalára áll, és ez kigsugárzik a parképítésben is.

1820-ban megkezdődik a park újabb átalakítása, de a szokásos pénzhány és a bizonytalanság megint csak felemás

megoldást hozott. Az adottság megvolt, hisz rendelkezésre állt a még mindig meglévő ligeterdő, a természet pompás ajándéka, igaz, testébe a belevágott sebekkel, a vue-k merev nyiladékaival.

Az angolpark stílusa azt kívánta, hogy ezt fel kell oldani. És ekkor megint csak félmegoldást választottak, a legegyszerűbbet, a legolcsóbbat, s az eredmény is ennek megfelelő volt. A vue-rendszert érintetlenül hagyták, csak kanyargós sétaútrendszert létesítettek, mely behálózta az egész parkot. Ezzel próbálták enyhíteni a merevséget. Egyenes vonalak egy angol parkban! Sokat javított a helyzeten a Rába holtágán kialakított tórendszer szigetekkel, nagy vízfelülettel, tágas rétekekkel, ligetekkel. Ez már igazi angolpark-részlet volt. Ezután került sor nagyobb mérvű egzótatelepítésre is, mely nem nagyon illett ugyan az ártéri ligeterdő jellegéhez, de fantasztikus növekedésével érdekes és értékes színt foltot adott a parknak.

A park ezen állapota eztán majdnem 100 évig megmaradt. Voltak időszakok, amikor kevesebbet törődtek vele. Viszonylag alacsonyok voltak a fenntartási költségek, a kert egy részét kezelték csak intenzíven, legnagyobb részén megmaradt a ligeterdő jelleg. Látható tehát, hogy a kert kialakítására mindig a későn ideért divatirányok, politikai érdekek hatottak. Ezt befolyásolták a szűkös anyagi lehetőség és a természeti adottságok. Kompromisszumok sorozata nyomta rá a bélyegét a parkra.

A háború döntően szólt bele a park életébe. Hosszú éveken keresztül zárt terület volt, katonai célokat szolgált. Ligeterdő jellege mentette meg, hatalmas méretű törzsei mindent kibírtak. 1958-ban az Országos Természetvédelmi Tanács a kertet védetté nyilvánította. Területe ekkor 33,7 hektár volt. Az eredeti területből építkezések, üzemek létesítése, az új műút vettek el jelentősebb részt, de ez a terület még mindig

nagymértékben meghaladja Kőrmend város teherbíró képességét. Több terv készült a terület rendbetevésére, gondozására. Sorsát a város lakossága mindig figyelemmel kíséri, hisz kevés városnak adatott meg az a szerencse, hogy egy ilyen érték legyen a város közepében.

A fenntartásban és az átalakításban nagy szerepet játszott az erdészet. Természetesen a park fenntartása különleges feladat, nem erdészeti munka, bár ligeterdő jellege könnyedséget jelentett, de a szakmai bizonytalanság bizony több hibát is okozott. 1984-ben a Pilisj Állami Parkerdőgazdaság zöldövezet tervezési irodája (Balatonfüred) nagyvonalú, a helyzetnek és a lehetőségeknek megfelelő tervet készített, mely alapján a park megfeleltethet céljának, Kőrmend város kedves pihenőhelye lehet. E terv szakít az illúziókkal. A parkot két részre bontja: egyik része extenzíven kezelt park, a másik része hasonlóan kezelt ligeterdő lesz. Így a természethez alkalmazkodva, a lehető legkisebb költséggel fenn lehet tartani. Természetesen ez a meglehetősen kis költség is nagy, csak több szerv összefogásával lehet a feladatokat megoldani. Nagyon nyomasztó a munkaerőhiány is, az erdészet nagyüzemi feladata mellett képtelen megoldani ezt.

Es itt megint hivatkozni kell régi, hagyományosan fennálló bajainkra. Túl sok szervhez tartozik a park, túl sokan szólnak bele ügyeibe, és sokszor az a benyomás, hogy a sok bába közt elvész a gyerek. Egységesíteni kellene a pénzügyi alapokat, a kezelést, a meglévő terv alapján pontos idő- és pénzügyi tervet készíteni. Ennek legyen felelőse és a tervet következetesen végre kell hajtani. Most már nincs helye a kompromisszumoknak, a divatirányoknak, egyéni érdekeknek, ezt a nemzeti értéket meg kell menteni és őrizni magunknak, és az utókornak.

Cebe Zoltán

A lapban megjelent tanulmányok szerzői: Bajcsi Béla erdőművelési előadó, KEFAG, Kecskemét; Cebe Zoltán erdőfelügyelő, Kőrmend; Felföldi Zoltán műszaki vezető, nyárjasi erdészet; Gál István ny. erdészetvezető, Kecskemét; dr. Kollwentz Ödön ny. osztályvezető, Pécs; dr. Majer Antal ny. egyetemi tanár, Sopron; Mészáros Gyula irodaigazgató, MÉM ERSZ, Veszprém; dr. Pankotai Gábor ny. egyetemi tanár, Hegykő; Rakonczay Zoltán ált. elnökhelyettes, OKTH, Budapest; Szandi Péter főtechnológus, Közüti Igazgatóság, Szombathely; Szegedi Pál irodaigazgató, MÉM ERSZ, Zalaegerszeg; Ván László ny. osztályvezető, Kecskemét.